

بررسی حاکمیت شرکتی سایپا؛ تحلیلی بر سهام‌داری شرکت سایپا

سید ابوالفضل مرتضوی^۱

چکیده

از سال ۱۳۹۷ و با بروز مشکلات مختلف در صنعت خودرو، بحث خصوصی‌سازی همواره به‌عنوان راه‌حل مطرح شده است. بر اساس اصل ۴۴ قانون اساسی، از سال ۱۳۸۹ خصوصی‌سازی شرکت‌های خودروسازی به جریان افتاد و در حال حاضر طبق گزارش‌های سازمان بورس، سهام دولت در شرکت سایپا کمتر از ۱۷ درصد است. با بررسی‌های صورت گرفته در این گزارش و با توجه به سهام‌داری‌های تودرتو و وجود سهام‌دارانی مانند صندوق بازنشستگی می‌توان گفت عملاً در شرکت سایپا، خصوصی‌سازی رخ نداده است و دولت مالکیت ۷۰ درصدی سهام این خودروساز را دارد. برای حل مشکلات شرکت سایپا از طریق حاکمیت این شرکت پیشنهاد می‌شود ابتدا دولت سهام خود را برخلاف وضعیت موجود یکپارچه کند و تمام تصمیم‌گیری‌ها درباره شرکت ذیل وزارت صمت صورت گیرد و دیگر وزارتخانه‌هایی مانند وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به‌واسطه سهام‌داری صندوق‌های بازنشستگی در امور شرکت دخالت نکنند. پیشنهاد بعدی آن است که سهام‌داری شرکت کرمان‌موتور در شرکت سایپا یک‌طرفه نباشد. این موضوع موجب می‌شود تا تضاد منافع در شرکت‌ها رخ دهد. به همین منظور، مطلوب است که شرکت سایپا نیز سهامی را از شرکت کرمان‌خودرو خریداری کند تا به‌موجب آن، تعامل دو شرکت بر اساس منافع طرفین صورت پذیرد.

واژگان کلیدی: سایپا، حاکمیت شرکتی، اصل ۴۴ قانون اساسی، خصوصی‌سازی.

مقدمه

برای کاهش این نارضایتی‌ها اقداماتی مانند قیمت‌گذاری دستوری را مدنظر قرار دادند که همین موجب افزایش فاصله قیمت بازار با قیمت کارخانه و به تبع آن، ایجاد صف‌های طولانی خرید از کارخانه و به وجود آمدن سامانه‌های متعدد برای فروش خودرو توسط کارخانجات شد. این موضوع یکی از دلایل متعدد زیان انباشته بیش از ۲۰۰ همتی خودروسازان در سال‌های اخیر بوده که خسارات

از سال ۱۳۹۷ به دلایل مختلف مانند تحریم، کاهش درآمدهای ارزی و...، اقتصاد کشور و به تبع، صنعت خودروسازی با چالش‌های متعددی روبه‌رو شد. از سوی دیگر، با ممنوعیت واردات خودرو به دلیل مشکلات ارزی توسط سران سه قوه و به‌واسطه آن افزایش قیمت خودرو در بازار، نارضایتی مردم از این صنعت افزایش یافت. دولت‌های دوازدهم و سیزدهم

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد، مدیریت صنعتی، دانشکده معارف اسلامی و مدیریت، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران ایران

sa.mortazavi@isu.ac.ir

گرفته و در همین راستا، ساختار سهام‌داری و اعضای هیئت‌مدیره آن مطالعه شده است.

۱- سهام‌داران شرکت

۱-۱- سهام‌داران عمده

طبق گزارش هیئت‌مدیره در سال ۱۴۰۲، وضعیت سهام‌داری شرکت سایپا به شرح زیر است.

جدول ۱- سهام‌داران عمده سایپا

ردیف	سهام‌دار	درصد سهم
۱	شرکت سرمایه‌گذاری گروه صنعتی رنا	۱۶/۸۴
۲	سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران	۱۶/۸۲
۳	صندوق حمایت و بازنشتگی کارکنان فولاد	۱۴/۵۴
۴	پیشگامان بازرگانی ستاره تابان	۹/۷۳
۵	سرمایه‌گذاری سایپا	۸/۸۳
۶	کرمان‌موتور	۴/۷۳
۷	تجارت‌الکترونیک خودرو تابان	۲/۹۸
۸	شرکت سرمایه‌گذاری نیوان‌بتکار	۱/۲۳
۹	سایر سهام‌داران	۲۴/۳

مأخذ: کدال، ۱۴۰۲

۱-۲- تبارشناسی سهام‌داران عمده

شرکت سرمایه‌گذاری گروه صنعتی رنا

شرکت سرمایه‌گذاری گروه صنعتی رنا یکی از شرکت‌های زیرمجموعه شرکت سایپاست که در حوزه سرمایه‌گذاری در صنعت خودرو فعالیت می‌کند.

این شرکت به‌عنوان بزرگ‌ترین سهام‌دار شرکت سایپا، خود زیرمجموعه شرکت سایپاست؛ به‌گونه‌ای که از پنج عضو هیئت‌مدیره این شرکت، چهار عضو

جبران‌ناپذیری را بر این صنعت در طول این شش سال وارد کرده است.

در سال‌های گذشته یکی از راه‌حل‌های مطرح‌شده برای احیای صنعت خودرو، خصوصی‌سازی این صنعت و واگذاری دو خودروساز دولتی به بخش خصوصی بوده است. با تصویب قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی در سال ۱۳۸۷ و الزام دولت به کاهش سهام خود در شرکت‌های خودروسازی، دولت در سال ۱۳۸۹، سهام خود در شرکت ایران‌خودرو و در سال ۱۳۹۳، سهام خود در شرکت سایپا را به کمتر از ۲۰ درصد رساند. در حال حاضر نیز سهام دولت در دو شرکت سایپا و ایران‌خودرو به ترتیب ۱۶/۸۴ و ۵/۷۱ درصد است. نکته حائز اهمیت این است که به علت وجود سهام‌های چرخه‌ای در این دو خودروساز، عملاً دولت تعیین‌کننده اصلی هیئت‌مدیره این دو خودروساز است. این نوع سهام‌داری و به تبع آن، نرخ بالای تعویض مدیران در این صنعت به واسطه جابه‌جایی دولت‌ها باعث شده است تا راه‌حل خصوصی‌سازی به‌عنوان اصلی‌ترین راه‌حل برای رشد صنعت خودروی کشور باشد.

با توجه به اهمیت بحث حاکمیت شرکت، در این گزارش وضعیت حاکمیت شرکتی شرکت سایپا مورد ارزیابی قرار گرفته و سعی شده است با ارزیابی ساختار سهام‌داران از سال ۱۳۸۹ و تبارشناسی آن‌ها، شناخت دقیقی از حاکمیت شرکت سایپا به وجود آید.

در این گزارش با هدف شناخت تصمیم‌گیران شرکت سایپا، سهام‌داران عمده آن مورد بررسی قرار

جدول ۲- سهام‌داران شرکت سرمایه‌گذاری رنا

ردیف	سهام‌دار	درصد سهم
۱	گروه سرمایه‌گذاری سایپا	۳۷/۷۸
۲	گروه سرمایه‌گذاری کارکنان سایپا	۱۵/۸۹
۳	سرمایه‌گذاری صندوق بازنشستگی کشوری	۷/۶۱
۴	سرمایه‌گذاری آتیه صبا	۷/۰۹
۵	شرکت‌های سرمایه‌گذاری استانی	۱/۹۹
۶	صندوق سرمایه‌گذاری ارزش‌کاوان آینده	۰/۶۵
۷	سایر سهام‌داران حقوقی و حقیقی	۲۸/۹۹

مأخذ: شرکت سرمایه‌گذاری گروه صنعتی رنا، ۱۴۰۳

سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران (ایدرو)

این سازمان در سال ۱۳۴۶، با هدف مدیریت صنایع توسط رضا نیازمند تأسیس شد. سازمان گسترش به‌نوعی یک شرکت سرمایه‌گذاری است که در بسیاری از شرکت‌های دولتی سهام‌دار است و به‌گونه‌ای مسئولیت مدیریت بخشی از شرکت‌های دولتی را بر عهده دارد. فعالیت‌های این شرکت بسیار گسترده است و صنایع حمل‌ونقل، نفت و گاز و... را شامل می‌شود. گفتنی است پس از تصویب اصل ۴۴ قانون اساسی، بسیاری از شرکت‌های زیرمجموعه ایدرو واگذار شد.

در حال حاضر تمام اعضای هیئت‌مدیره و نیز مدیرعامل این شرکت را وزارت صمت تعیین می‌کند. سازمان گسترش و نوسازی صنایع بیش از ۱۶ درصد سهام شرکت سایپا را در اختیار دارد که به‌واسطه آن، یک عضو هیئت‌مدیره توسط این شرکت انتخاب می‌شود. در حال حاضر نماینده سازمان مدیریت صنعتی در هیئت‌مدیره شرکت سایپا، نماینده این سازمان است.

آن نماینده شرکت‌های سرمایه‌گذاری سایپا، تجارت الکترونیک خودروتابان، رویال صدف کیش و سرمایه‌گذاری کارکنان سایپا هستند که همه این شرکت‌ها خود زیرمجموعه سایپا هستند.

عضو دیگر هیئت‌مدیره توسط شرکت پتروپالایش پارسوماش صباانرژی تعیین می‌شود که این شرکت زیرمجموعه صندوق بازنشستگی کشوری است. علت این موضوع سهام‌داری بیش از ۱۷ درصدی صندوق بازنشستگی کشوری در قالب دو سهام‌دار آتیه صبا و شستا است.

به‌طورکلی، شرکت سرمایه‌گذاری رنا شرکت زیرمجموعه سایپا و صندوق بازنشستگی است که به‌طور غیرمستقیم مدیران و اعضای هیئت‌مدیره آن توسط دولت تعیین می‌شوند. در حال حاضر این شرکت سهام‌دار بسیاری از شرکت‌ها و قطعه‌سازی‌های زیرمجموعه شرکت سایپا است.

گفتنی است که یک عضو از پنج عضو هیئت‌مدیره شرکت سایپا به‌صورت مستقیم توسط این شرکت انتخاب می‌شود. نکته حائز اهمیت این است که به‌واسطه سهام ۹۸ درصدی این شرکت در شرکت توسعه سرمایه رادین، عملاً نماینده این شرکت در هیئت‌مدیره نیز به‌طور مستقیم توسط همین شرکت انتخاب می‌شود. این به معنای آن است که دو عضو از پنج عضو هیئت‌مدیره شرکت سایپا توسط شرکت سرمایه‌گذاری رنا انتخاب می‌شوند.

وضعیت سهام‌داری شرکت سرمایه‌گذاری رنا به شرح زیر است.

زیرمجموعه آن، شرکت سرمایه‌گذاری کارکنان سایپاست که یک عضو از اعضای هیئت‌مدیره شرکت سایپا را انتخاب می‌کند.

کرمان موتور

در سال ۱۳۶۹، صنایع خودروسازی کرمان به واسطه خیریه مولی‌الموحدين در شهر کرمان تأسیس شد. در حال حاضر این شرکت نزدیک به ۵ درصد از سهام سایپا را در اختیار دارد، اما هیچ عضوی از اعضای هیئت‌مدیره شرکت سایپا، نماینده کرمان موتور نیستند.

گفتنی است در حال حاضر این شرکت مونتاژ خودروهای چینی را بر عهده دارد و خودروسازی‌هایی مانند خودروسازی بم زیرمجموعه این شرکت هستند.

تجارت الکترونیک خودروتابان

تجارت الکترونیک خودروتابان مانند شرکت پیشگامان بازرگانی ستاره تابان یکی از شرکت‌های زیرمجموعه سمیکوست که همه سه عضو هیئت‌مدیره آن توسط شرکت‌های زیرمجموعه سمیکو انتخاب می‌شود. به‌طورکلی، تمام شرکت‌های زیرمجموعه سمیکو یک عضو از اعضای هیئت‌مدیره شرکت سایپا را انتخاب می‌کنند. با توجه به این موضوع که مدیران شرکت سمیکو توسط گروه سایپا انتخاب می‌شوند، عملاً این شرکت زیرمجموعه شرکت سایپاست.

شرکت سرمایه‌گذاری نیوان‌ابتکار

شرکت سرمایه‌گذاری نیوان‌ابتکار یکی از شرکت‌های زیرمجموعه سایپاست که هر چهار عضو هیئت‌مدیره آن به واسطه شرکت‌های تولید اتومبیل سایپا، مهندسی توسعه سایپا، تولید رینگ سایپا و قالب‌های بزرگ

عدم تنوع زیاد در سبد سهام‌داران شرکت سایپا می‌تواند به عنوان مزیتی برای این شرکت لحاظ شود که با کاهش نرخ تغییر مدیران می‌توان ثمره آن را در صنعت مشاهده کرد، اما همان‌طور که مطرح شد، این موضوع نباید موجب ایجاد فضایی بسته در حاکمیت شرکت شود.

صندوق حمایت و بازنشستگی کارکنان فولاد

صندوق حمایت و بازنشستگی کارکنان فولاد بیش از ۱۴ درصد سهام شرکت سایپا و یک عضو از ۵ عضو هیئت‌مدیره سایپا را در اختیار دارد. این شرکت به‌طور مستقیم زیرمجموعه وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی است.

پیشگامان بازرگانی ستاره تابان

شرکت پیشگامان بازرگانی ستاره تابان یکی از شرکت‌های زیرمجموعه سمیکوست که همه سه عضو هیئت‌مدیره آن توسط شرکت‌های زیرمجموعه سمیکو انتخاب می‌شود. به‌طورکلی، تمام شرکت‌های زیرمجموعه سمیکو یک عضو از اعضای هیئت‌مدیره شرکت سایپا را انتخاب می‌کنند. با توجه به این موضوع که مدیران شرکت سمیکو توسط گروه سایپا انتخاب می‌شوند، عملاً این شرکت زیرمجموعه شرکت سایپاست.

سرمایه‌گذاری سایپا

گروه سرمایه‌گذاری سایپا یک نهاد سرمایه‌گذاری و زیرمجموعه شرکت سایپاست که اصلی‌ترین شرکت

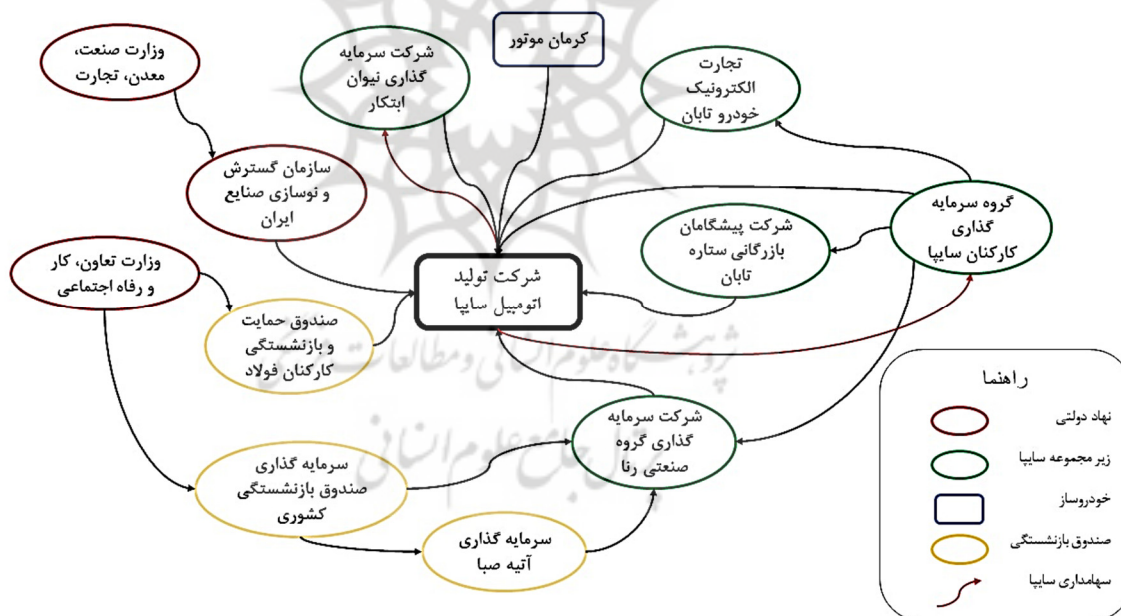
شرکت‌های زیرمجموعه شرکت تقسیم می‌شود. دولت به واسطه زیرمجموعه‌ای از دو وزارتخانه صمت و تعاون، کار و رفاه اجتماعی، عملاً بزرگ‌ترین سهام‌دار این شرکت است. شرکت سایپا نیز به واسطه شرکت‌های زیرمجموعه خود سهام‌داری چرخه‌ای یا تودرتو را شکل داده است. تنها بخش خصوصی جدی در سهام‌داران شرکت سایپا، کرمان موتور است که به تازگی سهام‌دار شرکت سایپا شده است و در حال حاضر در هیئت‌مدیره حضور ندارد.

صنعتی سایپا، توسط شرکت سایپا انتخاب می‌شوند. در حال حاضر این شرکت سهام‌دار بسیاری از شرکت‌های زیرمجموعه سایپاست.

۲- نقشه جامع سهام‌داری شرکت

در شکل زیر، نقشه سهام‌داری شرکت سایپا آورده شده است. در این شکل سعی شده است سهام‌داران اصلی شرکت سایپا به همراه ارتباطات آن‌ها ترسیم شود. همان‌طور که در شکل آمده است، سهام‌داری شرکت سایپا به سه بخش خصوصی، دولتی و

شکل ۱- نقشه سهام‌داری شرکت سایپا

مأخذ: یافته‌های پژوهش

و نهادهای دولتی هستند. این موضوع بیان‌کننده این است که تمام ساختار شرکت افزون‌بر اعضای هیئت‌مدیره، در کمیته‌های تخصصی نیز توسط دولت یا به واسطه آن انتخاب شده‌اند و عملاً

۳- بررسی ساختار هیئت‌مدیره

هیئت‌مدیره شرکت سایپا پنج عضو دارد. اعضای هیئت‌مدیره و دو کمیته هیئت‌مدیره شرکت سایپا دارای سوابق حضور در شرکت‌های مختلف سایپا

این نوع سهام‌داری تودرتو یا چرخه‌ای باعث نرخ تعویض بالای مدیران در صنعت شده است و عملاً صنعت را از رسیدن به اهداف بلندمدت منع می‌کند و به اصطلاح صنعت دچار روزمرگی می‌شود. گفتنی است عدم تنوع زیاد در سبد سهام‌داران شرکت سایپا می‌تواند به عنوان مزیتی برای این شرکت لحاظ شود که با کاهش نرخ تغییر مدیران می‌توان ثمره آن را در صنعت مشاهده کرد، اما همان‌طور که مطرح شد، این موضوع نباید موجب ایجاد فضایی بسته در حاکمیت شرکت شود.

برای حل مشکلات شرکت سایپا از طریق حاکمیت این شرکت پیشنهاد می‌شود ابتدا دولت سهام خود را برخلاف وضعیت موجود یکپارچه کند و تمام تصمیم‌گیری‌ها درباره شرکت ذیل وزارت صمت صورت گیرد و وزارتخانه‌های دیگر مانند تعاون، کار و رفاه اجتماعی به واسطه سهام‌داری صندوق‌های بازنشستگی در امور شرکت دخالت نکنند.

در حال حاضر تمام اعضای هیئت‌مدیره و نیز مدیرعامل این شرکت را وزارت صمت تعیین می‌کند. سازمان گسترش و نوسازی صنایع بیش از ۱۶ درصد سهام شرکت سایپا را در اختیار دارد که به واسطه آن، یک عضو هیئت‌مدیره توسط این شرکت انتخاب می‌شود. در حال حاضر نماینده سازمان مدیریت صنعتی در هیئت‌مدیره شرکت سایپا، نماینده این سازمان است.

هیچ‌یک از نهادهای خصوصی در آن حضور ندارند.

ساختار یکپارچه و عدم پراکندگی سوابق اعضای هیئت‌مدیره و کمیته‌های شرکت سایپا می‌تواند فرصت‌ها و چالش‌هایی را برای این شرکت به وجود آورد.

نبود افراد با سلاقی مختلف و تنها حضور افرادی از خود شرکت در بخش‌های حاکمیتی شرکت موجب می‌شود که فضای بسته‌ای در حوزه تصمیم‌گیری شرکت به وجود آید. از سویی پراکندگی بالا در شرکت نیز با توجه به فضای کسب‌وکار کشور سبب می‌شود تا تضاد منافع میان ذی‌نفعان افزایش یابد و موجب ضرر شرکت شود. مطلوب‌ترین حالت آن است که حضور بخش خصوصی در شرکت با حضور شرکت سایپا در آن شرکت همراه باشد و موجب تعامل و هم‌بستگی منافع دو شرکت شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد راهکارها

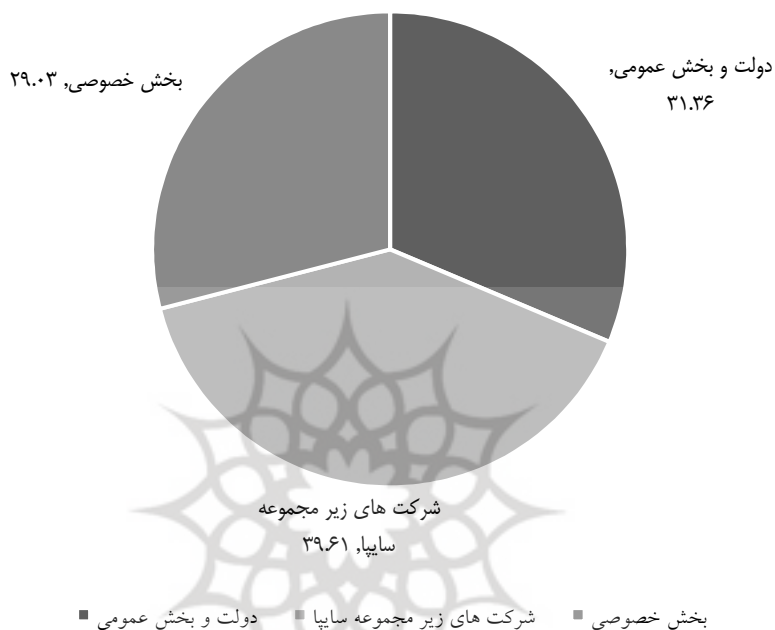
همان‌طور که در نمودار شماره ۱ آمده است، سهم دولت و شرکت‌های زیرمجموعه سایپا از این شرکت بیش از ۷۰ درصد است. این موضوع نشان می‌دهد که عملاً بحث خصوصی‌سازی در این شرکت صورت نگرفته است. این نکته نیز حائز اهمیت است که با توجه به تعیین مدیران توسط دولت و نیز سهام‌داری بخش عمومی در شرکت‌های زیرمجموعه سایپا، عملاً سهام حدود ۴۰ درصدی شرکت‌های زیرمجموعه سایپا نیز جزو بخش عمومی و دولتی به شمار می‌آید.

همین منظور، مطلوب است که شرکت سایپا نیز سهامی را از شرکت کرمان موتور خریداری کند که به موجب آن، تعامل دو شرکت بر اساس منافع طرفین صورت پذیرد.

پیشنهاد بعدی این است که سهامداری شرکت کرمان موتور در شرکت سایپا یک طرفه نباشد. این موضوع موجب می شود تا تضاد منافع در شرکت ها رخ دهد. به

نمودار ۱- سهامداری بخش های مختلف در سایپا

مأخذ: کدال، ۱۴۰۲

منابع

- www.renainvestment.ir

- www.codal.ir

- www.saipacorp.com